

Paterson, 2016, Jim Jarmusch

kritika

Anže Okorn

En teden in *den*

»Moški kakor mesto in ženska kakor cvet / – ki sta zaljubljena« zapiše William Carlos Williams (v prevodu Mihe Avanza) v pesmi *Paterson*. Verz je postal osnovna premisa novega filma Jima Jarmuscha z enakim naslovom in moškim protagonistom z enakim imenom. Malce na prvo žogo: *nomen est omen*: »moški kakor ...« *Paterson*, industrijsko »mestece« v ameriški zvezni državi New Jersey, oziroma njegova zgodovina sta režiserja obsedala več kot dvajset let. Ne zaradi tekstila, njegove osnovne panoge, ampak zato, ker se je v njem rodilo, živelo in tako ali drugače pustilo pečat zavidljivo število slavnih, čisto po Jarmushevem okusu: Alexander Hamilton, eden izmed ustanovnih očetov Združenih držav Amerike; Giuseppe Ciancabilla, italijanski anarhist, ki je konec dvajsetega stoletja emigriral v ZDA; Rubin »Hurikan« (*The Hurricane*, 1999, Norman Jewison) Carter, boksar, ki je po krivem obdolžen

za trojni umor pristal v zaporu; Lou Costello, ki je v dvojcu z Williamom »Budom« Abottom posnel vrsto komedij v zgodnji zlati dobi hollywoodskega filma; predvsem pa beatnik Allen Ginsberg, Robert Smithson, pionir *land arta* oziroma zemeljske ali krajinske umetnosti, ter že omenjeni William Carlos Williams. Ta je bil pediater Ginsberga in Smithsona, slednjemu pa kot pesnik tudi glavni navdih za njegovo prebojno delo z naslovom *Spiral Jetty* (1970), 460 m dolgo in 4,6 m široko skulpturo iz bazaltnega kamenja, blata in kamene soli, ki se boči iz Velikega slanega jezera v Utahu. Navdih spirali je bil ravno aksiom iz zgoraj že citiranega Carlosovega *Patersona* – »ne z idejami, marveč z rečmi« –, ki se ga pri pisanju drži tudi pesnik Ron Padgett. Ta je za Jarmushev film prispeval poezijo, leta 1970 pa skupaj z Davidom Shapirom uredil zbirko *An Anthology of New York*

Poets, se pravi antologijo newyorških pesnikov, ki jo ima režiser Jarmusch še zmeraj za nekakšno biblijo – v upanju, da bo nekoč veljal za njen filmski ekvivalent ...

Williamsovo vodilo v prid reči in ne idej slišimo v filmu v prizoru, ko Paterson postoji pred pralnico ter skrit za vrati vleče na ušesa rapanje Method Mana, člana skupine Wu-Tang Clan, ki je bila ena od inspiracij za Jarmuschev samurajski *in the hood* vestern **Ghost dog: Samurajeva pot** (Ghost Dog: The Way of the Samurai, 1999). Verzi v ritmu bobna pralnega stroja; pena, ki krizga od umazanega perila, riše na steklo nekakšno spiralo, tekočo različico zgoraj omenjene Smithsonove, in učinkuje kot Hitchcockov »vertigo efekt« oziroma »dolly zoom« ter vse Jarmuscheve umetniške reference v filmu; hkrati, ko se nam režiser približa oziroma nam pusti blizu, se tudi oddalji. Manifestni *Personizem* Franka O' Hare sreča *Infinite Jest* Davida Fosterja Wallacea, skoraj tisočstranski špeh sreča kratko osebno sporočilce ali pisemce ... Pesem piši le oni sebi, ne celemu svetu, je svetoval O' Hara. Zaposlen je bil kot kurator v newyorškem Muzeju moderne umetnosti in pesnil med odmori za malico – v prostem času. Kot Wallace Stevens, ki je delal za zavarovalnico, ali Charles Bukowski, ki je delal na pošti. In kot Jarmuschev Paterson, voznik avtobusa, ki ga kot nalašč oziroma meta-filmsko finto igra Adam Driver.

To imensko finto lahko razširimo še na biblijsko; hišico, v kateri Adam oziroma Paterson živi v Evo, pardon, punco Lauro, ki jo igra Golshifteh Farahani, bi lahko primerjali s paradížem. No ja, roko na srce je njuno nekonfliktno in harmonično razmerje **Bolj čudno od raja** (Stranger Than Paradise, Jim Jarmusch, 1984), saj se pogosto zdi, da bo od službe zgarani šofer popizdil od utopičnih idej, ki na dnevni bazi padajo na pamet njegovi naspidirani Lauri! Ampak gre za več kot to, da se nasprotja privlačijo; kot bi imel Paterson s črno-belo dekoracijo, s katero Laura nenehno preureja njuno stanovanje – zavese, stene, obleke, hladilnik, piškote – ves čas predočeno neko vmesnost, ki presega barvi oziroma barve ... Najbrž gre za ljubezen?

Ona sanja, da je rodila dvojčke, on pa jih potem, ko mu to pove, vidi povsod; občinstvo se spreminja v Jarmuschovo dušo dvojčico.

Paterson; filmska oda drobnim odstopanjem od tedenske rutine šoferja avtobusa – proletarskega pesnika – v malo čudnem in nekako pozabljenem mestu blizu New Yorka ... Rutina protagonista ne ubija, ravno nasprotno! Po eni strani je seveda povezana z njegovim zaslužkom in posledično preživetjem, po drugi pa mu kot nekakšna zadnja oporna točka omogoča, da se lahko večino časa popolnoma »svobodno« prepušča poeziji, da ga odnaša ... Gledalci, ki jim je pisanje poklic oziroma se celo z vso muko borijo za to, da bi bil, bodo škripali z zobmi; ustvarjanje literature je že tako vse prevečkrat obravnavano kot hobi, zdaj pa ga med prostočasne dejavnosti uvršča celo njegov veliki oboževalec iz sveta neodvisnega filma? Hja, Jarmusch meni, da umetnost, ki ne vidi, sliši ter tudi ne govori denarja, ne zaudarja po kompromisih – gotovo pa se zaveda, da je Patersonova

rešitev oziroma pot, za katero se je odločil, le ena od ... Njegov posel je onkraj vsakršnega karierizma in bolestone ambicioznosti, zahteva pa veliko odgovornost; nekako je postavljen v ozadje, ampak kot nekakšna kulisa oziroma oder, na katerem nastopa njegova poezija.

Gre za poezijo vsakdanjosti, malih radosti, podrobnosti, ob katerih gledalec pomisli na Jarmuschev nastop v filmski seriji improvizacij **Moder v obraz** (Blue in the Face, 1995), ki sta ga pisatelj in scenarist Paul Auster ter režiser Wayne Wang posnela kot nekakšno nadaljevanje njunega filma **Dim** (Smoke, 1995). Jim v slednjem Harveyju Keitelu z užitkom razlaga o svoji karieri kadilca in poslednji cigareti, za katero se je odločil, da jo bo ugasnil prav v njegovi cigarnici ... »Kava in cigarete,« (**Coffee and Cigarettes**, 2003, Jim Jarmusch) pravi, ko pred zadnjim vdihom čik zadrži pred očmi, kot bi bila v njem zbrana vsa lepota sveta.

Daljni vizualni odmev tega kadilskega poslavljanja je v *Patersonu* prizor, ko protagonist zajtrkuje in v glavi sestavlja *Ljubezensko pesem* s škatlico vžigalic kot osrednjim motivom. Drobniarija in metuljčki v drobu ... Ne smemo pozabiti, da je moški, ki »piše« pesem, kakor mesto. Ko med prsti vrtilično škatlico, se je treba osredotočiti na detajle; na primer na to, da so besede, ki sestavljajo ime znamke Ohio Blue Tip, v obliki megafona. Malenkosti štejejo! Razvijmo metaforo; mesto Paterson v Jarmuschevem filmu morda res izgleda kot iz škatlice; izbrano pa gotovo ni bilo le zato, ker je rojstni kraj tolikim pesnikom. Njegova najbolje ocenjena restavracija se imenuje Aleppo! Mesto se ponaša z eno največjih sirijskih in palestinskih priseljenjskih skupnosti v ZDA, polno je latinoameriških gostilnic in indijskih supermarketov. Paterson ima dekle iz Perzije, lastnik najljubšega puba, v katerega zahaja vsak večer, je Afroameričan, kot tudi večina njegovih gostov. »Tukaj je najlepša vžigalica na svetu!«

Drugo, temačnejšo stran tega multi kulti mini mundusa pa na humoren način predstavlja prizor, ko Patersona ogovori tolpa, ki se pripelje mimo v kabrioletu. Najprej ga vprašajo po ceni njegovega buldoga, takoj zatem pa že svarijo pred krajo, češ da je v tem kraju »REAL« – se pravi, da gre zares, da je nevarno: »Govorim o kraji psa, stari!« »Torej se lahko nečesa veselim,« odgovori Paterson in jo odnese le s smehom članov tolpe, v resničnem življenju pa bi se prav lahko končalo tudi drugače. Stopnja kriminala v industrijskih mestih, ki so nekoč cvetela zaradi danes najhitreje propadajočih panog, med katere sodi tudi proizvodnja oblačil, je visoka. Paterson je mesto, ki slovi po nekdanjem boju za delavske pravice, stankah in močnem anarhističnem gibanju – toda danes se slogan »Make America great again!« najglasneje in vsem na obeh dere povsem drug tip človeka ...

Film je poln družbenokritičnih sporočil, le da ta niso izražena eksplicitno; ostanejo na ravni namigov. Pravzaprav v kontekstu poezije spominjajo na Patersonu »bolj ljubo« notranjo rimo, ki ni tako vsiljivo očitna.

Jarmusch potihem gotovo upa, da bodo gledalci, če je seveda še ne poznajo, prebrali Williamsovo pesem, na katero se

film tako močno opira: »Od zgoraj, više od konic zvonikov, celo višje / od pisarniških stolpov, z močvirnih polj, od katerih so ostale le sive lehe bedne trave, / črni ruj, uvela stebelca plevela, / blato in s suhim listjem pomešana goščava – / priteka nad mesto reka in se prevali z roba tesni / v bogatem pršenju in mavričnih meglicah –«. Slap reke Passaic, prizorišče, kjer Jarmuschev protagonist najraje piše ter je bil svojčas kot vir energije osnova za zagon industrije, upočasnjuje neoliberalni tempo ... podira razne družbene lestvice in nebotičnike, gre onkraj službenih napredovanj ter razredni boj zaobjame v nekakšen poetični mehurček-it-out ...

Ljudi mečejo iz stanovanj ..., pesnik pa razmišlja o kupčkih praznih polžjih hišic na barju?

Patersonova izolacija med stranmi »skritega zvezka« ne ostane nedotaknjena. Zakaj bi hodil na branja in debatiral z brati v brechtovskem orožju? »Dober si pa pika,« ga opogumlja Laura, ki si preko spleta naroči kitaro, skupaj z zgoščenkami z navodili, ker si želi postati *country* pevka. Potem ko ji fant odrecitira verze dvanajstletne pesnice, s katero se je med malico mimogrede zapletel v pogovor o poeziji, Laura pripomni, da je pesem kot ena njegovih; pri tem bi moral gledalec pomisliti na otročje oziroma otroško v filmu *Kraljestvo vzhajajoče lune* (Moonrise Kingdom, 2012) Wesa

Andersona, ki se mu Jarmusch v Patersonu tako ljubko pokloni. Namig: anarhista z avtobusa.

Padgettove pesmi se z belimi črkami zapisujejo čez ponavljanje na platno oziroma ekranu; počasno dogajanje, v stilu igre šaha, ki ga lastnik napol praznega lokala igra sam s seboj; glavni junak, ki kot kak stoik opazuje in posluša »svet naokoli«, je spužva; njegova obrazna mimika razkriva absorpcijo vsakega novega podatka. Driverjeva igra je utelešenje Jarmuschevega filmskega minimalizma, v katerem se vsebina rima s formo.

Tako banalno: ših, nabiralnik, sprehod s psom, vrček piva, »punca, živiva v škatli za čevlje« ... poezija ... »Bi bil rajc riba?«

Brez drame ali akcije; v stilu pištole, ki strelja penaste naboje; pravzaprav se Patersonu v primerjavi z na primer prvo stranjo naključnega časnika ne zgodi nič ... No, skoraj nič – nekaj takega, ob čemer bi tudi pesnika, ki ga navdihujejo predvsem reči, ne pa ideje, lahko prišlo razmišljati o nenavadni grški besedici *den*, ki se, kot zapiše Mladen Dolar v svojem delu *Oficirji, služkinje in dimnikarji*, »izmika alternativni med bit in nič [.] predstavlja [pa] figuro za odprtje dvojega«. Ne nič, temveč ič. Minimalna razlika ... »Aha!«